

GÜNÜMÜZDE İMAM NİKAHINA YÖNELİŞLERİN GEREKÇELERİ VE RESMİ NİKAH İLE İMAM NİKAHININ FİKHÎ AÇIDAN KARŞILAŞTIRILMASI*

Cemil LİV**

Öz

Toplumun temel taşı hüviyetindeki aile, her hukuk sisteminde olduğu gibi İslâm hukukunda da önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde Medeni Hukuk'un kabulüyle birlikte evlilik akdinin kuruluşuyla ilgili özel şekil şartları belirlenmiştir. Bu durum toplum içerisinde farklı nikah şekilleri doğurmuştur. Dolayısıyla Mer'î Hukuk ile İslam Hukuku arasındaki farklılıkları değerlendirmek ve kişileri imam nikahına yönelten etmenlerin analiz edilmesi önem arz etmektedir.

Bu makalede evlilik akdinin şartları açısından İslâm Hukuku ve Mer'î Hukuk arasındaki en önemli ayırım noktalarını ve insanları imam nikahına yönelten psikolojik etmenlerin analizini yapmaya çalıştık. Şahitlik, veli izni ve mehir gibi konularla birlikte, resmi nikahın İslam hukuku açısından yetersizliği, nikahın hukuki sorumluluklarından kaçınma, nişanlılık dönemini rahat geçirme ve birden fazla evlilik yapma düşüncesi detaylı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, mer'î hukuk, aile, nikah, şahitlik, veli.

Justification of Preference the Religious Marriage and Comparison According Formal Marriage and İmam Marriage to the Islamic Law

Abstract

Purpose of this study is to analyze structural changes in the civil contract with Positive Law at the point of building a family that is cornerstone of the society and to find out the reasons that lead people to imam marriage.

With the article prepared for this purpose we have found out that the biggest difference between the Islamic Law and the Positive Law are witnessing and parental permission. We have stated that the most important psycholocial reasons that lead people to imam marriage are accepting the formal marriage inadequate from the point of Islamic Law, keeping off the legal responsibilities

---

* Bu çalışma "İslam Aile Hukukunda Evlilik Akdi ve Boşanmanın Tescili" başlıklı doktora tezinin "Evlilik Akdinin Tescili" bölümünden yararlanılarak hazırlanmıştır

** Hamamözü İlçe Müftüsü, yzmliv@gmail.com.

of marriage, having a nice engagement period and the idea of getting married more than once.

Key words: Islamic Law, Positive Law, Family, Marriage, Witnessing, Parent

Giriş

Toplumların kültürel yapısında gerçekleşen hızlı değişimler, devletlerin, hukuki işlemlerle ilgili usul ve esaslara yönelik yeni düzenlemeler yapmasını zorunlu kılmıştır.

Toplumsal yapının en önemli unsuru olan ailenin oluşması için akdedilen nikah için de ilave şekil şartlarının varlığı zorunlu hale gelmiştir. Zira imam nikahı olarak adlandırılan nikah akdinin devlet tarafından kabul edilmeyişi birçok problemi beraberinde getirmiştir. Toplum, hukuki güvenceden yoksun olduğunu bilmesine rağmen, imam nikahı uygulamasından vazgeçmemiştir. Evlilik öncesi dönemlerde veya evlilik aşamasında bazı kişisel sebeplere dayanarak taraflar resmi nikah yapmak istememektedirler. Bunun yerine evlilik ve boşanma işleminin daha kolay olacağı gerekçesiyle imam nikahını tercih etmektedirler.

Türkiye’de resmi nikah ve imam nikahı bağlamında üç farklı durum görülmektedir:

1. Sadece resmi nikahla evlenme: Türkiye İstatistik Kurumu Aile Yapısı Araştırması 2006 raporu araştırma verilerine göre evlenenlerin % 9,7’si sadece resmi nikahı tercih etmişlerdir.

2. Resmi nikah ile birlikte imam nikahı yaparak evlenme: Türkiye İstatistik Kurumu Aile Yapısı Araştırması 2006 raporu verilerine göre evliliklerin yaklaşık % 85,9’unda resmi ve imam nikahı bir arada akdedilmiştir.

3. Resmi nikah olmaksızın sadece imam nikahı ile evlenme: Aynı araştırmada sadece imam nikahıyla evlenenler % 3,7 olarak tespit edilmiştir.¹

Resmi nikahın tek başına yeterli kabul edilmeyişi veya resmi nikahla birlikte imam nikahının da yapılmasının zorunlu olarak görülmesinin sebeplerinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Nikahın hukuki geçerliliğini sağlayan şartlar açısından resmi nikah ile imam

---

¹ http://www.ailetoplum.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/kutuphane_60_Aile_Yapisi_Arastirmasi.pdf (12.04.2014)

Günümüzde İmam Nikahına Yönelişlerin Gerekçeleri Ve Resmi Nikah İle İmam Nikahının Fıkhî Açından Karşılaştırılması | 165
nikahının farklılık arz ettiği yaklaşımı da bu sebepler içerisinde gösterilir.

A. İmam Nikahının Tercih Edilmesindeki Psikolojik Etmenler

Evlilik öncesi dönemlerde veya evlilik aşamasında bazı kişisel sebeplere dayanarak taraflar resmi nikah yapmak istememektedirler. Bunun yerine evlilik ve boşanma işleminin daha kolay olacağı gerekçesiyle imam nikahı diye isimlendirilen tescilsiz nikahı tercih etmektedirler. Bu başlık altında evlilik hazırlığında olan tarafların, resmi nikahla birlikte imam nikahına yönelmelerinin veya sadece imam nikahıyla yetinmelerinin sebeplerine ve bunların değerlendirmesine yer vereceğiz:

1. Resmi Nikahın Yetersiz Görülmesi

Evlenmek isteyen kişilerin resmi nikahla birlikte imam nikahının da yapılmasını isteme gerekçelerinin başında resmi nikahı dinen tek başına yeterli görmemeleri gelmektedir. Nikah akdinde hazır bulunacak memurların dini bir görev taşımamaları, Medeni Kanun'dan alınan yetki ile nikahın akdedilmesinin İslâmî hükümlerin reddedilmesi olarak algılanması ve evlilik akdi esnasında dini ritüellerin olmasının örf haline gelmesi, resmi nikahın dinen yetersiz görülmesinin sebepleri arasında gösterilmektedir.

İslâm hukuku nikah akdini idare edecek bir görevlinin varlığını zorunlu kılmamıştır. Ancak, evlilik akdinin İslâmî kurallara uygunluğunun denetimi için yetkili bir kişinin akit esnasında bulunması zamanla örf halini almıştır. Dolayısıyla nikah akdini gerçekleştirecek bir kişinin olması faydalı ise de İslâm hukuku açısından bir zorunluluk değildir.

Hz. Peygamber'den nakledilen uygulamalar² nedeniyle evlilik akdi esnasında konuşma yapmak sünnet kabul edilir. Hz. Peygamber'in bu uygulaması zorunluluk içermediğinden herhangi bir dini tören icra edilmeyen nikah akitleri de dinen yeterlidir.³

---

² Ebû Davud, Nikah, 31.

³ Konuyla ilgili benzer değerlendirmeler için bkz. Hayrettin Karaman, "İslâmın Getirdiği Aile Anlayışı", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992, s. 388; *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, İz Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 294; Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Eolenme*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1988, s. 142.

İslâm Hukuku'na göre devlet başkanının toplumsal maslahatlar gereği kanuni düzenlemeler yapma yetkisi vardır.⁴ Devlet başkanının hukukî kuralların icrası ve takibi için görevlendirmeler yapması tabiidir. Resmi nikah akdedilirken Medeni Kanun veya bir makam tarafından görevlendirildiğinin ifade edilmesinin dini bir eksiklik kabul edilmesi mümkün gözükmemektedir.

2. Nişanlılık Dönemini Daha Rahat Geçirebilme Düşüncesi

Günümüzde yaygın olan anlayışa göre, nişanlanan taraflar birlikte daha rahat vakit geçirebilmek için imam nikahını (gayri resmi bir akit olması sebebiyle) tercih etmektedirler. Bu sayede günahattan kurtulacaklarını düşünmektedirler. Yapılan bu akit, çoğunlukla anne ve babanın bilgisi dahilinde ve tarafların da rızasıyla olmaktadır.

İslâm Hukuku açısından konuyu değerlendirdiğimizde, nişanlılık döneminde nikah akdedilmesinin zorunluluğu ile ilgili bir kayıt söz konusu değildir. Bununla birlikte evlilik akdiyle birlikte kurulacak aile yuvasının huzur ve mutluluk merkezi haline gelebilmesi için evlenecek tarafların birbirlerini görmeleri önemlidir. Kur'an-ı Kerim

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْتَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا

“Kadınlara evlenme isteğinizi hissettirmenizde veya gönlünüzde tutmanızda size bir vebal yoktur. Allah biliyor ki siz onları mutlaka anacaksınız. Fakat meşru bir şekilde konuşmaktan başka bir şekilde kendileriyle gizlice sözleşmeyin. Farz olan iddet sona erinceye kadar da nikah akdine azmetmeyin⁵ ayeti ile belirli kurallar çerçevesinde gerek erkek, gerekse kadının evleneceği kişiyi görüp tanıma hakkına sahip olduğu bildirilmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.), evlilik isteğini dile getiren sahabeye, evleneceği kişiyi tanınmasını söylemesi⁶ ve kendisiyle evlenmek isteyen

⁴ Abdurrahman Tâc, *es-Siyasetü's-Şeriyeye ve Fıkhü'l-İslâm*, Şeriketü'l-İlanati's-Şarkıyye, Beyrut, 1986, s. 86; Abdüsselam Muhammed Şerif, *Nazariyetü's-Siyaseti'sheriyyeti*, Câmiatu Karyunus, Bingazi, ty., s. 149; Muhammed Hamidullah, *İslâm'da Devlet İdaresi*, (terc. Kemal Kuşçu), Nur Dağıtım, Ankara, 1979, s. 60; Mevdûdi, *İslâm'da Hükümet*, (terc. Ali Genceli), Hilal Yayınları, Ankara, ty., s. 435; Mecelle, 1801. madde.

⁵ Bakara, 2/235.

⁶ Enes bin Mâlik (r.a.)'tan rivayet edildiğine göre; Muğire b. Şu'be (r.a.) bir kadınla evlenmek isteğini Hz. Peygamber (s.a.s.)'e iletince *“git o kadına bak. Çünkü bakman evlendiğinizde aranızda ülfet ve sevginin devam etmesi için daha uygundur”*. İbn Ma'ce,

kadına dikkatlice bakması⁷ şeklinde tavsiyeleri evlenecek tarafların birbirlerini görmeleri konusunda sünnette teşvikin yer aldığını göstermesi açısından önemlidir. Bu teşvikin evlenecek şahsın sadece bir defa görülmesi şeklinde yorumlanması, kadınlarla meşru bir şekilde konuşma ruhsatı veren Kur'anî anlayış ve Nebevi mesajın mahiyetinin daraltılması anlamına gelecektir. Konuyla ilgili ayette yer alan قَوْلًا مَّعْرُوفًا ifadesinin şer'î ölçüler çerçevesinde görüşme yapmak olarak anlaşılması gerektiğini düşünmekteyiz. Şer'î ölçüler içerisinde gerçekleşecek tanıma süreci, dini açıdan da bir sakınca teşkil etmez. Kişilerin Hz. Peygamber'in evlenecek çiftlerin birbirlerini tanımaları yönündeki mesajı mizaçlarının, zevklerinin, örflerinin ve dünya görüşlerinin birbirine uyum sağlayıp sağlamadığının bilinmesine yönelik olarak anlaşılabilir. Çünkü Hz. Peygamber'in vermek istediği mesaj, evlenecek olan şahısların birbirlerini tanımaları, tanımadan evlenmeye kalkışmamalarıdır. Evliliğe karar vermiş kişilerin tek bir görmeyle birbirlerini tanımaları mümkün olmayacaktır. Her ne kadar konuyla ilgili olarak İslâm Hukuk ekollerinde farklı yaklaşımlar söz konusu olsa da,⁸ bir ömür beraber yaşamak amacıyla kurulan birlikteliğin, sevgi ve huzurun kaynağı olabilmesi için tarafların şer'î ölçüler içerisinde birbirlerini tanımalarının sağlanmasının önem arz ettiğini düşünmekteyiz. Ne var ki, tarafların birbirlerini tanımak amacıyla imam nikahı yolunu tercih etmeleri pek çok sakıncayı da beraberinde getirecektir. Örneğin çeşitli sebeplerle nişan bozulma aşamasına geldiğinde erkeğin nikah akdini bozmaya (boşamaya) razı olmaması; taraflardan birisinin ölümü sonucunda miras meselesi gibi hukuki sıkıntılar ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla dini kaygılar öne sürülerek yapılan hukukî işlemlerin başka birçok probleme de sebep olacağı düşünüldükçe ihtiyatlı davranmak gerekir. Dinin müsaade ettiği bir

---

Nikah, 9; Konuyla ilgili benzer rivayetler için bkz. Müslim, Nikah, 14; Tirmizî, Nikah, 5; Ebû Dâvûd, Nikah, 18.

⁷ Buhârî, Nikah, 15; Müslim, Nikah, 13.

⁸ Bkz. İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Daru'l-hadis, III, Kahire, 2004, 31.

konuya haram mantığıyla yaklaşarak nikah akdi gibi önemli bir hukukî işlemi keyfi uygulamalarla basite indirgemek doğru değildir.⁹

3. Birden Fazla Evlilik Yapma Düşüncesi

Türk Medeni Kanunu'nda tek eşlilik esastır. Birden fazla evlilik yapmaya izin verilmez.¹⁰ Bu sebeple de bazı erkekler birden fazla evlilik yapma isteklerini imam nikahı aracılığıyla yerine getirmektedirler. Medeni Kanunda birden fazla evliliğe müsaade edilmediğine ve imam nikahı imkanı da ellerinden alındığına göre, erkeklerin çok eşlilik hakları nasıl yerine getirilecektir? Bu sorunun konumuz açısından değerlendirilmesi gereklidir.

İslâm, önceki toplumlarda yer alan sınırsız evlilik hakkını dörtle sınırlandırmış, bunu belirli şartlara bağlamıştır. Bu şartlar yerine getirilemediğinde birden fazla evliliğe izin verilmez. Konuyla ilgili ayetlerde *“Ey insanlar, yetimlerin mallarında, adaletli davranamayacağınızdan korktuğunuz gibi, evlilikle ilgili olarak da kadınların hakları hususunda Allah'tan korkun. Onlardan sadece, adaletsizliğe düşmeyeceğiniz sayıda evlenin. Bu sayı da iki, üç veya dört olur. Bunlar hakkında da adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız tek bir kadınla evlenin. Bunun hakkında da adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız sahip olduğunuz cariyelerle evlenin¹¹; Ne kadar istesenez de kadınlar arasında adaleti sağlayamazsınız. Bari birisine tamamen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın¹²* buyrulmaktadır. Bu ayetin yorumu ve nüzul sebebi incelendiğinde, ayetin savaşlar sonucu dul kalan kadınların, yetimlerin ve diğer kadınların haklarını koruma altına almak amacını taşıdığı görülmektedir. Bu da çok kadınla evlilik ruhsatının mutlak olarak değil tarihi ve sosyal şartlara bağlı olarak ve adaleti sağlamak kaydıyla verildiğini gösterir.¹³

Birden fazla evlilikte şart koşulan adalet, eşlere zaman ayırma, barınma, yeme, içme, giyim gibi aslî ihtiyaçlarını gidermede ve bir koca

⁹ Konuyla ilgili benzer değerlendirmeler için bkz. Nihat Dalgın, “Aile Kurumunun Nikah Aşamasıyla İlgili Fıkhi Sorunları”, *İslâm Hukuku araştırmaları Dergisi*, sayı: 13, Konya, 2009, s. 49-50.

¹⁰ *Türk Medeni Kanunu*, Mad. 130.

¹¹ Nisa, 4/3.

¹² Nisa, 4/129.

¹³ Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, II, 16.

olarak hüsnü muaşeretle eşit davranma şeklinde yorumlanmıştır.¹⁴ Diğer taraftan Kur'an "Ne kadar istesiniz de kadınlar arasında adaleti sağlayamazsınız. Bari birisine tamamen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın..."¹⁵ ifadesiyle eşler arasında adaleti sağlamanın imkansızlığından bahsederek evlenilecek kadınların sayısı konusundaki prensibini ve uyulması gereken şartları belirtmiştir. Buna göre Kur'an, adaleti sağlamada en uygun olanın bir kadınla evlilik olduğunu; birden fazla evlilik yapanların, eşlere zaman ayırma, barınma, yeme içme, giyim gibi aslı ihtiyaçları gidermede bir tarafa meyledip ölçüyü kaçırmamaları gerektiğini bildirmiştir.

İslâm Hukuku'nda, evlenen taraflar nikah esnasında kendi aralarında tek evliliği şart koşabilirler. Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde de "Üzerine evlenmemek ve evlendiği surette kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevüc ve şart mu'teberdir"¹⁶ kaidesi benimsenmiştir. Hz. Peygamber de bir baba olarak Hz. Ali'ye kızı Fatıma'nın üzerine evlenmesine müsaade etmemiştir.¹⁷ Ayrıca İslâm, devlet başkanına kamu yararı gereği tarihi ve sosyal şartlara bağlı olarak, uygulanma safhasında olumsuz sonuçlar doğurması ve hakkın kötüye kullanılması nedeniyle bazı mubahları askıya alarak daraltıcı düzenlemeler yapma yetkisi vermiştir. Hz. Ömer'in ehli kitap kadınlarla evliliği yasaklaması bu uygulamaya örnektir.¹⁸ Konuyla ilgili endişeler ortadan kalktığında, belirtilen şartlar çerçevesinde ruhsat tekrar uygulamaya konulabilir.

Akla şu şekilde bir soru gelebilir. Kadın rahatsız olduğunda veya kısır ise, erkek yeniden evlilik yapmak istediğinde nasıl bir yol izlenecektir? Diğer bir ifadeyle Medeni Kanun'da birden fazla evliliğe izin verilmediğine göre, karısı rahatsız veya kısır olan erkekler mağdur duruma düşmeyecekler midir?

¹⁴ Kurtubi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, V, Kahire, 1372, 20.

¹⁵ Nisa, 4/129.

¹⁶ *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, Mad. 38.

¹⁷ Müslim, "Fezâilü's-Sahabe", 15 (hadis no. 2449)

¹⁸ Aburrezzak, Hemmam b. Nafi, *el-Musanef*, Mektebetü'l-İslâmi, VII, Beyrut, 1988, 176; Tarihsel süreçte devlet tarafından aile hukuku alanında yapılan müdahale örnekleri için bkz. Buhârî, Şehâdât, 3; Talâk, 4; Müslim, Talâk, 1; Ebû Dâvûd, Talâk, 49; Abdurrezzak, el-Musanef, VI, 210.

Çoğul evlilikler devlet tarafından kabul edilmediğinde tescil işleminin gerçekleşmemesi ve mahkemeye müracaat yetkisinin olmaması nedeniyle tarafların hakları hukuki güvenceden yoksun kalacaktır. Dolayısıyla birden fazla evlilikte eşlere zaman ayırma, barınma, yeme, içme, giyim gibi aslî ihtiyaçların giderilmesinde hakkın kötüye kullanıldığı tespit edildiğinde çok eşlilik ruhsatı askıya alınabilir. Kur'an birden fazla kadınla evliliklerde adaleti ön şart olarak koymakla birlikte ne kadar istenirse de kadınlar arasında adalet sağlanamayacağını hiç olmazsa birisine tamamen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmamayı istemiştir. Kadının rahatsızlığı nedeniyle erkek ikinci evlilik yapmak istediğinde belirtilen şartları yerine getirmek koşuluyla izin verilebilmelidir. Evlilik dışı birlikteliklere engel olmak maksadıyla kanun koyucular tarafından bu konuda hukuki düzenlemeler yapmaları önem arz etmektedir. Ancak mer'î hukukta bir düzenleme olmasa da tarafların evlilik akdiyle oluşan hak ve sorumlulukları yerine getirmeleri dini ve hukuki bir görevdir.

4. Evlilik Akdinin Sonuçlarından Bir Kısmını Kabul Etmeme

*“Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır”*¹⁹ ayeti kerimesinde ifade edildiği üzere evlilik akdiyle birlikte taraflar karşılıklı hak ve sorumluluklar altına girmektedirler. Sahip olduğu mali imkanlara göre mehir ödemesi²⁰ eşinin ve çocuklarının yiyecek, içecek, giyecek, mesken ve tedavi giderlerini içerisine alan nafaka²¹ sorumluluğunu yerine getirmesi kocanın görevleri arasındadır. Evlilik akdinin ortaya çıkardığı sonuçları yerine getirmekten kaçınan, evliliğin maksad ve ilkelerine uygun bir aile kurmaktan öte cinselliğin ön planda olduğu bir birliktelik kurma gayesinde olan kişiler, tescil edilmiş evliliklerin yükümlülüklerinden kurtulmak amacıyla gayri resmi evliliklere yönelmektedirler.

Evliliğin maksad ve ilkelerine aykırı olan her türlü şart İslâm hukuku tarafından geçersiz kabul edilmiştir. Örneğin, hülle nikahı olarak bilinen evlilik ve mut'a şekil şartlarını taşımalarına rağmen akdin hedef ve maksatlarına uygun olmadığı için haram kılınmıştır.²² Fıkıh mezheplerine bakıldığında hülle türü evliliklerin haram olduğu ifade edilse de, hukukî işlemlerde açık ve objektif delillerle hareket edileceği

¹⁹ Bakara, 2/228.

²⁰ Nisa, 4/4, 24.

²¹ Bakara, 2/233.

²² Müslim, Nikah, 21; Ebû Dâvûd, Nikah, 15; Tirmizî, Nikah, 28;

esas sebebiyle diğer bazı nikahların hukukî geçerliliği konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bir kısım fukaha akdin maksad ve ruhuna aykırı olmakla birlikte şekil şartları yerine gelmiş akidlerin diyaneten caiz olmamakla birlikte kazâen geçerli kabul edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.²³

Tarihsel süreçte bu konuyla ilgili uygulamalar çoktur. Örneğin, Hz. Peygamber döneminde Rifââ el-Kurazi hanımını boşadıktan sonra kadın Rifââ'ya dönebilmek maksadıyla Abdurrahman b. Ez-Zebir ile evlenmişti. Ancak Hz. Peygamber bu maksadla yapılan bir nikah akdinin kendisini eski kocasına helal kılmayacağını bildirerek yeniden evlenmelerine müsaade etmemiştir.²⁴

İslâm hukukçuları şeklen hukuka uygun olmasına rağmen kanunun maksad ve hedeflerine aykırı olan işlemlerde bu hususu işaret eden karinelerin varlığı durumunda işlemin hukuken de geçersiz sayılarak tarafların cezalandırılması gerektiğini düşünmektedirler.²⁵ Bu da göstermektedir ki akidlerin sadece şeklen tamam olmasına bakılmaz. Aynı zamanda akdin maksadı, toplumsal menfaat ve oluşabilecek mafsedetler de göz önüne alınmalıdır.

Bugün evlilik akdinin bir kısım sonuçlarından kurtulmak amacıyla imam nikahının tercih edilmesinin, evlilik akdinin maksad ve ruhuna uygun olmaması gerekçesiyle bizzat Hz. Peygamber tarafından yasaklanan hülle ve mut'a nikahıyla benzerlik arz ettiği görülecektir. Dolayısıyla da evlilik akdinin ortaya çıkardığı sonuçları yerine getirmekten kaçınan, evliliğin maksad ve ilkelerine uygun bir aile kurmaktan öte cinselliğin ön planda olduğu bir birliktelik kurma gayesinde olan her türlü nikah, hülle nikahı olarak bilinen evlilik ve mut'a²⁶ gibi yasaklanması gerekecektir.

²³ Saffet Köse, "Hülle", DİA, c. 18, İstanbul, 1998, s. 477.

²⁴ Buhârî, Şehâdât, 3; Talâk, 4; Müslim, Talâk, 1; Ebû Dâvûd, Talâk, 49.

²⁵ İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed, *el-Mugnî*, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire ty., VII, 218; Şirbînî, Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed, *Mugnî'l-muhtac ila ma'rifeti meani elfazi'l-Minhac*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, III, Beyrut, 1994, 294; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakki'in*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, III, Beyrut, 1998, 196.

²⁶ Buhari, Nikah, 31; Müslim, Nikah, 29-32.

B. Hukuki Nitelik Açısından Resmî Nikah ve İmam Nikahı

Toplum içerisinde imam nikahı olarak isimlendirilen nikahın ibadet yönünün var olduğu, resmi nikahta ise böyle bir özellik bulunmadığı algısının hakim olması gerekçesiyle sadece resmi nikahla evlilik akdetmenin yeterli olmayacağı anlayışı gelişmiştir. Söz konusu edilen bu gerekçenin açıklığa kavuşması için, her iki nikahın bu açıdan karşılaştırmasını yapmamız gerekli gözükmektedir.

1. Resmi Nikah

Türk Medeni Kanununda evlilik akdi tamamen medeni bir akittir. Herhangi bir dini törenin varlığı söz konusu değildir. Evlendirme memuru ve iki şahidin huzurunda nikah akdedilmektedir. *“Evlendirme töreni, evlendirme dairesinde evlendirme memurunun ve ayırt etme gücüne sahip ergin iki tanığın önünde açık olarak yapılır”*.²⁷ *“Evlendirme töreni, evlendirme dairesinde evlendirme memurunun ve ayırt etme gücüne sahip ergin iki tanığın önünde açık olarak yapılır”*.²⁸

Mer’i hukukta yer alan *“Evlendirme töreni, evlendirme dairesinde evlendirme memurunun ve ayırt etme gücüne sahip ergin iki tanığın önünde açık olarak yapılır”*²⁹ ifadesinin onun ibadet manası taşımasına engel olup olmadığını üzerinde düşünülmesi gerekir. Kanaatimizce, Hz. Peygamber’in evliliği teşvik satedinde söylediği sözler³⁰ mutlak anlamda bütün sahih evlilikleri kapsamaktadır. Bunun aksini iddia etmek mümkün değildir. Dolayısıyla nikah akdinin şekli, ibadet faziletini taşımasına engel olmayacaktır. İslâm fıkında nikah akdinin gerçekleşmesi için gerekli şartlar, medeni hukukun nikah akdinde de gerçekleşiyorsa bu nikahı dinen eksik olarak kabul etmek mümkün gözükmemektedir. Bu konudaki yanlış telakkinin, zaman içerisinde oluşan uygulama ve tanımlamaların değiştirilemeyeceği kanısından kaynaklandığını düşünmekteyiz.

2. İmam Nikahı

İslâm hukukundaki nikah akdinin fıkıh sistematigi içerisinde kendine özgü hususiyetleri olmakla birlikte bu akdin, şahitler huzurunda yapılması, ilan edilmesi ve zamanla velayet-i ammeyi haiz bir makamdan izin alınması şart koşulmuş olması göz önüne alındığında medeni nikaha daha yakın olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte İslâm hukukunda nikah akdinin diğer akitlere göre dini motiflerle

²⁷ *Türk Medeni Kanunu*, md. 141, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004, s. 52.

²⁸ *Türk Medeni Kanunu*, md. 143, s. 53.

²⁹ *Türk Medeni Kanunu*, md. 143, s. 53.

³⁰ Örnek olarak bkz. Buhârî, Nikah, 1; Müslim, Nikah, 5; Müslim, Nikah, 53 (1006).

bezenmiş özel bir yönünün bulunduğu da bir gerçektir. Hatta şart ve esaslarını din tayin ve tespit ettiği veya imam tarafından kıyılması örf haline geldiği için dinî nikah sınıfına dahil edilmesi gerektiği de söylenmiştir.³¹ Hz. Âdem'den itibaren meşru kılınıp da cennette de devam edecek iki ibadetten birisi olarak ifade edilen³² nikahın ibadet olduğu düşüncesinin bazı gerekçelere dayandırıldığını görmekteyiz.³³

a. Bazı fıkıh kitaplarında nikah bahsine ibadet ile muamelat bölümleri arasında yer verilmiş olması,³⁴ nikah akdinin bir yönüyle ibadet, diğer bir yönüyle de hukukî işlem olmasıyla izah edilmiştir.

b. Nikah, dini ve dünyevi birçok maslahatları taşıdığından; ayrıca insanları haramdan korumak, neslin muhafazası ve huzur içerisinde Allaha ibadet edebilmek gibi faydaları sebebiyle nikah ibadet olarak kabul edilmiştir.³⁵ Nitekim Allah Resulü (s.a.s.)'den rivayet edilen, "Nikah benim sünnetimdir, sünnetimden yüz çeviren benden değildir"³⁶, "Evlilikte sadaka sevabı vardır"³⁷ şeklindeki hadisler nikahın ibadet yönünün de olduğunu göstermektedir. Ayrıca "Evliliğin yükümlülüklerine gücü yeteniniz hemen evlensin. Çünkü evlilik, gözü ve ırzı haramdan korur..."³⁸ hadisi, nikahın haramlardan koruma fonksiyonuna da dikkat çekmektedir. Haramlardan uzak durmak da bir ibadettir.³⁹

³¹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 294.

³² İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim, *el-Esbâh ve'n-nezâ'ir*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, II, Beyrut, 1999, 102; İbn Abidin, Muhammed Alâüddin, *Reddü'l-Muhtar*, III, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1992, 3.

³³ İbnü'l-Hümmam, Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid, *Fethu'l-Kadîr*, VI, el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, Beyrut 1317, 272, Zeyla'î, Fahrüddin Osman b. Ali, *Tebyînü'l-hakâ'ik fi şerhi Kenzi'd-dekâ'ik*, V, el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, Kahire, 1313, 157.

³⁴ Bkz. Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl, *el-Mebsût*, IV, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1402, 192-193; Sahnun, Abdüsselam b. Saîd Tenuhi, *el-Müdevenetü'l-kübra*, II, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, 98; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, III, 30.

³⁵ İbnü'l-Hümmam, *Fethu'l-Kadîr*, III, 184; Babertî, Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed, *İnâye fi şerhi'l-hidaye*, III, Darü'l-Kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, ty., 184.

³⁶ Buhârî, Nikah, 1; Müslim, Nikah, 5.

³⁷ Müslim, Nikah, 53 (1006).

³⁸ Buhârî, Nikah, 2; Müslim, Nikah, 1.

³⁹ Müslim, Zekat, 55 (1008).

c. Hz. Peygamber'in "Nikahı ilan ederek mescitlerde yapın. Nikah olduğunun anlaşılması için de def çalın"⁴⁰ hadisiyle nikahın camilerde ilan edilmesi yönündeki tavsiyesi de nikahın dini karakterinin olduğu anlayışına delil gösterilmektedir.

Nikahın ibadet olduğu konusunda zikredilen deliller değerlendirildiğinde bu akde İslâm'ın özel bir önem atfettiği görülmektedir. İslâm hukukçuları, ailenin kendi içerisindeki ve toplumla olan ilişkilerinden hareketle aile hukukunun hükümlerini tespit ederken bir inceliğe işaret etmişlerdir. Müslümanların nazarında ailenin oturduğu temeli gösteren bu incelik, nikaha kısmen ibadet anlamını da yüklemektedir. Bu sayede aile kurumunun kurulmasının ilk adımı olan nikah, normal bir akit olmanın ötesinde Allah'a yaklaşma demek olan ibadet mahiyetine de bürünmüştür.

Nikahın ibadet özelliği taşınması onun devlet kontrolünde olmasına bir engel teşkil etmemektedir. Aksine bu özellik evlenecek kişileri ve devlet yetkililerini nikah konusunda İslâm'ın hedeflerini gerçekleştirecek tedbirleri almaya yönlendirmektedir. Nikah akdiyle birlikte tarafların, birtakım sorumluluklar ve haklarla karşı karşıya kaldığı bir gerçektir. Miras hukuku, nafaka, nesep ve evlilik engelleri (muharramat) bunlar içerisinde yer almaktadır. Bu hükümler sadece tarafları değil aynı zamanda toplumu ilgilendirmektedir. Bu da nikahın hukukî yönünün de var olduğunu göstermektedir. Müslüman bir ferdin yapması gereken, nikahın gerek ibadet gerekse hukukî yönünün gerekliliklerini titizlikle yerine getirmektir. Akdin ibadet yönünün, onun hukukî gerekliliklerinin daha özentili yerine getirilmesini teşvik için olduğu unutulmamalıdır. Şâriin her emrinin kazâi yönüyle birlikte diyâni tarafının da olması, diğer bir deyişle dünyevi yönüyle birlikte uhrevi yönünün de olması bu amacı gerçekleştirmek içindir.

Nikahın ibadet boyutunun olduğu anlayışı tarihsel süreç içerisinde Müslüman toplumlarda dini törenlerle örgütlenmiş bir evlenme kültürü oluşturmuştur. İşin dini boyutunu bilen bir din görevlisi tarafından nikahın akdedilmesi bunlardan biridir. Bununla birlikte nikah akdinin dini yönünün olmadığı, aksine tamamıyla medeni bir akit olduğu anlayışı da dile getirilmiştir.⁴¹ Evlenmeye dini sıfatı bulunan bir şahsın iştirakinin gerekmemesi, evlenme akdi esnasında

⁴⁰ Tirmizî, Nikah, 6. أَعْلَنُوا هَذَا النِّكَاحَ، وَاجْعَلُوهُ فِي الْمَسَاجِدِ، وَاضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالذُّفُوفِ

⁴¹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 294.

herhangi bir dua okunmasının zorunlu olmayışı bunun göstergesi kabul edilmiştir.

Evlilik akdinin şartları içerisinde yer almasa da, nikahın camilerde yapılmasının istenmesi,⁴² nikah öncesinde Allah'a şükürü ve Peygamberine duayı ihtiva eden ayetlerin okunması, hadislerin zikredilmesi ve nikah sonrasında eşlerin mutluluğu için dua edilmesinin iyi sayılması zamanla bu konularda bilgili kişilerin nikahlara iştirakini zorunlu hale getirmiştir. Daha sonraları bu husus, nikah akdinde dini törenin zorunlu olduğu anlayışını ortaya çıkarmıştır.

C. Şartları Bakımından Resmi Nikah ve İmam Nikahı

Toplum içerisinde İslâm hukukunda evlilik akdinin hukuken geçerlilik kazanabilmesi için gerekli görülen şartların resmi nikah akdedildiğinde yerine gelmediği anlayışı oluşmuştur. Diğer bir ifadeyle Medeni Hukuk'ta nikah akdinin gerçekleşmesi için gerekli görülen şartlar, İslâm hukukunun nikah akdi için gerekli gördüğü şartları tamamen kapsamamaktadır. İslâm hukukuna göre bu türdeki bir nikah akdinin hukuki durumunun izah edilmesi önemlidir.

1. Şahitlik Açısından Resmi Nikah ve İmam Nikahı

Tespit edebildiğimiz kadarıyla şahitlik konusunda İslâm Hukuku ve yürürlükteki Medeni Hukuk iki noktada farklılık göstermektedir. Diğer bir ifadeyle resmi nikahın geçerliliği için gerekli görülen şahitlikle, imam nikahının sıhhati için bulunması gereken şahitlerin vasıfları irdelendiğinde iki noktada birbirinden ayrıldıkları görülmektedir. Bunlardan birincisi şahitlerin adalet vasfını taşımaları hususu; ikincisi ise, şahitlerin cinsiyeti meselesidir.

a. Adalet vasfı

Kur'an-ı Kerim, adalet vasfını şahitlerde bulunması gereken bir özellik olarak zikreder.⁴³ Şahitlikteki adalet kavramı ile büyük günahlardan kaçınmak, farz olan vazifeleri yerine getirmek, iyi ve doğru davranışları yapmak ve davranışlarda iyinin kötüden daha üstün olması anlaşılmıştır.⁴⁴

⁴² Tirmizî, Nikah, 6.

⁴³ Talâk, 65/2. وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنْكُمْ "...içinizden de iki adil şahit getirin..."

⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 16,121; Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed, *Bedaiü's-sanai' fi tertibi's-şerai'*, Darü'l-Kütübî'l-ilmîyye, VI, Beyrut, 1986, 270; Mevsilî,

Mezhepler arasında şahitlerin adalet vasfıyla ilgili farklı yaklaşımlar görülmektedir.⁴⁵ Çoğunluk şahitlerin adalet vasfını taşımalarını zorunlu görürken, Hanefî mezhebinde şahitlik mahkeme huzurunda eda ediliyor ise adalet vasfı gerekli görülmemiş; olayın görülmesi, duyulması ve iyice tespit edilmesi anlamındaki şahitliğin tahammülünde ise adalet vasfı gerekli görülmemiştir.⁴⁶ Ayrıca, Ebû Hanife had ve kısas davalarında şahitlerin adalet vasfının araştırılmasını gerekli görürken, bu iki husus dışında şahitlerin zahiren adalet vasfını taşımalarını yeterli görmüştür.⁴⁷

Fasık bir şahsın tanıklığı konusunda ise farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Hanefîlerin çoğunluğu, Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikîlere göre, fasık bir şahsın tanıklığı kabul edilemez. Bu görüşün sahipleri يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا “Ey inananlar! Eğer fasık biri size haber getirirse, onun iç yüzünü araştırın...”⁴⁸; وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنكُمْ “İçinizden de iki adil şahit

---

Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr li ta'lîl'l-muhtâr*, II, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1996, 141.

⁴⁵ Bkz. Şîrâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf, *el-Mühezzeb*, II, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ty., 436; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, VII, 10; Ali Ahmed Kalisi, *Ahkâmü'l-üsre fi'ş-şeriatî'l-İslâmiyye*, Mektebetü'l-Celi'l-Cedid, San'a, 1993, s. 88.

⁴⁶ Şâfiî, Hanbelî ve Zeydiyye mezheplerinde şahitliğin geçerliliği için adalet vasfı şarttır. Bu görüşlerini Talâk suresinde yer alan وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنكُمْ “...İçinizden iki adil şahit getirin... ayeti ve

لا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل “Veli ve iki adil şahit olmadan nikah olmaz” (Buhârî, Nikah, 36; Ebû Dâvûd, Nikah, 19.) rivayeti ile delillendirmişlerdir. Hanefî mezhebinde ise şahitliğin mahkeme huzurunda eda edilmesinde adalet vasfı gerekli görülmemiş, şahitliğin tahammülünde ise bu husus zorunlu kabul edilmemiştir. Şahitliğin nikahın şartlarından olduğunu gösteren rivayetlerden birinde adalet vasfıyla kayıtlanmış olması

لا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل “Veli ve iki adil şahit olmadan nikah olmaz” (Buhârî, Nikah, 36; Ebû Dâvûd, Nikah, 19.)

Diğerinde ise mutlak ifade ile gelmesi بِشُهُودٍ “Şahitsiz nikah akdi olmaz” (Tirmizî, Nikah, 15) sebebiyle Hanefî mezhebinde mutlak mukayyede hamledilmeyerek her ikisi ile ayrı ayrı amel edilmesi tercih edilmiştir. Ayrıca her iki rivayette de şahitlik kavramının belirsiz (nekra) ifadeyle zikredilmesi herhangi bir açıdan adalet vasfının varlığının şahitler için yeterli olacağı kabul edilmiştir. Bunun da iman vasfının varlığı oduğu belirtilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, V, 31; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 436; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, VII, 10.

⁴⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 31; Kâsânî, *Bedaiü's-sanai'*, VI, 270; Mevslî, *el-İhtiyâr*, II, 141.

⁴⁸ Hucurat, 49/6.

getirin”⁴⁹ ve *مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ* “...şahitlerden razı olacağınız...”⁵⁰ ayetlerini delil olarak getirirler.⁵¹

Kur’an şahitlerin gördükleri ve bildikleri konularda adaletten ayrılmamalarını ve daima doğru sözlü olmalarını istemiştir.⁵² Bu genel ilkenin yanı sıra vasiyet ve talâk konusundaki şahitliğe adalet kaydı da ilave edilmiştir. Ancak bu anlayış, vasiyet ve talâk dışındaki yerlerde şahitlerin adaletinin önemli olmadığı anlamına gelmez. Şahitlikte gerçeği çarpıtmamak Kur’ani bir prensip olarak bütün hukukî mevzularda zorunluluk halini almıştır. Kur’an fasık kişilerin sözlerini mutlak olarak reddetmemiş, doğruluğunun araştırılmasını istemiştir.⁵³ Sözlerinin doğruluğu anlaşılırsa şahit olarak dinlenilmelerine bir mani kalmayacaktır. Ayrıca Kur’an *مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ* razı olunan kişilerden şahit tutulmasını istemiştir. İnsanlar da ancak işittiklerini, gördüklerini doğru aktaran kişilerin şahitliğinden razı olurlar. Fasık dahi olsa bu konuda bir eksikliği yoksa şahitliğine mani bir durumun olmaması gerekir.

b. Şahitlerin Cinsiyeti

Yürürlükteki Medeni Hukukta⁵⁴ şahitlerin cinsiyeti konusunda bir ayırım yapılmamakla birlikte, İslâm Hukukunda şahitlerin keyfiyet ve kemiyetleri ile ilgili olarak farklı hükümler oluştuğu görülmektedir. İki hukuk sistemi arasındaki bu farklılık sebebiyle resmi nikah akdeden kişilerde akdin geçerliliği konusunda şüphe oluşmaktadır. Bu sebeple nikah akdinde şahitlerin cinsiyeti ile ilgili olarak İslâm Hukuk ekollerinde oluşan hükümlere ve değerlendirmelerine yer vermek konumuz açısından önem arz etmektedir.

Hanefi, Maliki ve Hanbelilerin de içinde bulunduğu çoğunluğa göre, nikah akdinin de dahil olduğu hukuk davalarında iki kadının şahitliği bir erkeğe denk olarak kabul edilmiştir.⁵⁵ Buna delil olarak

⁴⁹ Talâk, 65/2

⁵⁰ Bakara, 2/282

⁵¹ Kâsânî, *Bedaiü's-sanai'*, VI, 267; Ebü'l-Mevedde Ziyaeddin Sindi Halil b. İshak b. Musa Cündi, *Muhtasarü'l-allame Halil fi fikhî'l-İmam Malik*, I, Daru'l-Hadis, Kahire, 2005, 222

⁵² Maide, 5/8.

⁵³ Hucurat, 49/ 6.

⁵⁴ Türk Medeni Kanunu, md. 141 “Evlendirme töreni, evlendirme dairesinde evlendirme memurunun ve ayırt etme gücüne sahip ergin iki tanığın önünde açık olarak yapılır”.

⁵⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 33; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 12.

“...Erkeklerinizden iki şahit tutun; eğer iki erkek bulunmazsa, şahitlerden razı olacağınız bir erkek, biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatacak iki kadın olabilir...”⁵⁶ ayetini ve Hz. Peygamber’e isnad edilen “kadınların aklen eksikliği” şeklindeki rivayeti⁵⁷ göstermektedirler.

Şafii mezhebinde, kadınların aslen şahitlik ehliyetlerinin olmadığı kabul edilmekle birlikte, mali konularda zarurete binaen erkeklerle birlikte şahitliklerinin kabul edileceği benimsenmiştir.⁵⁸ Bakara suresindeki ayette kadınların şahitliğinin zikredilmesi bu görüşlerinin dayanağını oluşturmaktadır.

Zahiriler, erkeklerle birlikte olup olmamasına bakılmaksızın, iki kadının tek bir şahit olarak görülmesi şartıyla bütün davalarda kadının tanıklığını kabul etmişlerdir.⁵⁹

Fıkıh ekollerinin şahitlerin cinsiyetleri konusundaki görüşlerine baktığımızda iki kadının şahitliğinin bir erkeğe denk olduğu konusunda ittifak ettikleri görülmektedir. Bu görüşlerinin dayanaklarından birisi Bakara suresindeki borç işlemleri ile ilgili olarak zikri geçen kadının şahitliği ile ilgili düzenlemenin bütün konuları kapsadığı kabulüdür.

Konuyla ilgili Kur’an nasları incelendiğinde bunlardan sadece vadeli borçlanmayla ilgili olarak “...Erkeklerinizden iki şahit tutun; eğer iki erkek bulunmazsa, şahitlerden razı olacağınız bir erkek, biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatacak iki kadın olabilir...”⁶⁰ ayetinde erkek ve kadın şahitlerle ilgili kayıt konulmuş, diğer ayetlerde ise böyle bir kayıt bulunmamaktadır. Buna rağmen fıkıh mezheplerinde genel bir kuralmış gibi mahkemelerdeki her şahitlikte iki kadın şahidin bir erkeğe denk olduğu benimsenmiştir. Oysa Hz. Peygamber’in (s.a.s.) uygulamalarına bakıldığında yalnızca kadınların muttali oldukları konularda tek bir kadının şahitliği yeterli görülmüştür.⁶¹ Buna rağmen Hz. Peygambere aidiyeti hususunda tartışma olan “kadınların akli yönden eksikliği sebebiyle iki kadının şehadetinin bir erkeğe denk olacağı”⁶² ifadesi bütün şahitliklerde

⁵⁶ Bakara, 2/282.

⁵⁷ Buhârî, Hayız, 6; Müslim, İman, 132; Ebû Dâvûd, Sünne, 15.

⁵⁸ Şirbînî, *Mugni’l-muhtac*, VI, 368.

⁵⁹ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *el-Muhallâ*, VIII, Daru’l-Fikr, Beyrut ty, 476.

⁶⁰ Bakara, 2/282.

⁶¹ Buhârî, Şehâdât, 14.

⁶² Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) anlatıyor. Bir ramazan veya kurban bayramı sabahında Rasullullah (s.a.s.) musallaya çıktı. Kadınlara rastladı ve onlara: “Ey kadınlar topluluğu,

kadınların şahitliğinin erkeğin şahitliğinin yarısına denk olduğu yönündeki genel anlayışın oluşumunun nedenlerindedir.

Ne var ki, kadının şahitliği bütün zamanlarda mutlak olarak erkeğin şahitliğinin yarısına denk değildir. Bakara suresi 282. ayette kadın şahidin iki tane olmasının gerekçesi unutmaya, şaşırma ve yanılma ile ilgili olup adaletin yerini bulması amacına yöneliktir. Nitekim göçebenin şehirli hakkındaki şahitliğinin kabul edilmeyişi de bu gerekçeye dayanmaktadır.⁶³ Üstelik burada şahitliği kabul edilmeyen kadın değil erkektir. Gerekçe ise şehirlinin yaşam tarzını bilemeyecek ve gereği gibi şahitliği ifa edemeyecek olmalarıdır. Kadının şahitliğinin tek başına yeterli görülmeysi, erkeğin tanıklığının yarısına denk olarak kabul edilmesi ebediyen onunla olacak bazı özellik ve vasıflara mı yoksa geçici, bazı zaman ve zeminlerde bulunan, bazılarında bulunmayan vasıflara mı dayanmaktadır? Değişmeyecek vasıflara bağlı ise hüküm de

---

*sadaka verin, Allaha çokça af dileyin. Zira ben cehennemliklerin ekseriyetinin sizlerden olduğunu gördüm. Kadınların içinden birisi; "neden ya Rasulallah ?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.s.), "çünkü siz, çok lanet eder ve kocalarınıza küfranı nimette bulunursunuz. Akıllı ve tedbirli bir erkeğin aklını, sizin kadar çelebilen, akli ve dini eksik başka bir varlık görmedim." Bunun üzerine bir kadın "akıl ve din noksanlığı nedir" diye sorunca Hz. Peygamber (s.a.s.), "iki kadının şahitliğinin bir kadına denk gelmesi kadının aklının noksan olduğuna; adetli günlerde namaz kılmayıp oruç tutmaması da dininin noksanlığına alamettir" demiştir(Buhârî, Hayız, 6; Müslim, İman, 132; Ebû Dâvûd, Sünne, 15.) söz konusu bu rivayet benzer lafızlarla sekiz ayrı sahabeden nakledilmiştir. Bunlar Ebû Said el-Hudri, Cabir b. Abdullah, Abdullah ibn Abbas, Ebû Hureyre, Abdullah İbn Ömer, hâkim b. Hizam, Abdullah ibn Mes'ud ve eşi Zeyneptir. Ancak, Ebû Said el Hudri, İbn Ömer ve Ebû Hureyrenin nakillerinde kadınların akli eksikliği konusu yer almış diğerlerinde bu ifadeye yer verilmemiştir. Abdullah İbn Mes'uddan nakledilen rivayette kadınların akli eksikliği ile ilgili açıklama İbn Mes'ud'un sözü olarak aktarılmıştır. Bu da rivayetin Hz. Peygambere aidiyeti noktasında şüphelerin oluşmasına neden olmuştur. Bu sözün İbn Mes'ud'un kişisel görüşünü yansıttığı da ifade edilmiştir. Ancak biz bu görüşe ihtiyatlı yaklaşarak, ister Hz. Peygambere aid olarak merfû isterse İbn Mes'ud'un sözü olarak mevkuף olsun buradaki akli eksiklik bizatihi aklın özündeki eksiklik değil, aklın fonksiyonunda (kullanım alanlarında) olduğu bunun da zamana göre değişebilecek bir vasıf olduğu görüşünü daha isabetli bulmaktayız. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi almak için bkz. Kamil Çakın, "Kadınlarla İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi", *Dini Araştırmalar Dergisi*, c. 1, sayı: 1, Ankara, 1998; Zekeriya Güler, "Kadın Akıl ve Din Bakımından Eksik midir?", *Mehir Dergisi*, sayı: 2, Konya, 1998.*

⁶³ لا تَجُوزُ شَهَادَةُ بَدْوِيٍّ عَلَى صَاحِبِ قَرْيَةٍ "Göçebenin şehirli hakkındaki şahitliği caiz değildir." Ebû Dâvûd, Akdiye, 17; İbn Mâce, Ahkam, 30.

değişmeyecektir. Ancak belirli bir duruma, şarta ve zamana göre değişebilecek vasıflara bağlıysa hükmün de bu vasıflara bağlı olarak değişmesi gerekecektir. Göçebe şehre yerleştiğinde veya iletişim araçları geliştiği için bilgi ve görgüsü arttığında şehirli ile ilgili şahitliği kabul edilecektir. Kadın için de aynı şey söz konusudur. Ayrıca ayet, borçlanma yapılırken işlemin bir taraftan yazılmasını diğer taraftan da işlemleri daha fazla garantiye almak amacıyla ve yazılan konularla ilgili ileride oluşabilecek anlaşmazlıkları engellemek için görgü şahitleriyle olayın pekiştirilmesini istemektedir. Dolayısıyla belirtilen şahitlik şifahi durumla ilgilidir. Yazı ve imzanın yaygın olmadığı bir dönemde başvuru usulü bu şekildedir. Kadının dikkat, ilgi ve etkileşim konularındaki farklı psikolojisi hem konuşulan ve görülen hususların zaptı, hem de zamanı geldiğinde mahkemede hakkın ispatında ihtiyatlı olmak için ikinci kadının da şahitliği gerekli görülmüş olabilir. Medeni hukuktaki nikah akdi gibi yazılı ve imzalı şahitlik yaygın ve geçerli hale geldiğinde, şahitlik konusunda yanılma, unutmama ve şaşırma ihtimalleri ortadan kalkacağı için kadının şahitliğini hâlâ erkeğin şahitliğinin yarısı olarak kabul etmenin isabetli olmayacağını düşünmekteyiz.⁶⁴

Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı sonuç bildirisinde şahitlikle ilgili olarak, borçlanma ayetinde belirtilen ve dönemin şartları ışığında, kadınları ticarî faaliyetlerdeki pasif rolünden kaynaklanan farklılık, genel düzenleme içermez; ilgili diğer ayetler bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bu sebeple, borçlanma ayetindeki farklılığın, kadınların zihinsel eksikliğinin sonucu olarak gösterilmesinin kabul edilemeyeceği söylenmiştir.⁶⁵

Din İşleri Yüksek Kurulu şahitlik konusunda, borçlanma ayetinde belirtilen ve dönemin şartları ışığında, kadınların ticarî faaliyetlerdeki pasif rolünden kaynaklanan farklılığın, genel düzenleme içermediği konuyla ilgili ayetler birlikte değerlendirildiğinde, kadının şahitliğinin erkeğinkine denk olduğu şeklinde karar yayınlamıştır.⁶⁶

⁶⁴ Konuyla ilgili benzer yaklaşımlarda bulunan muasır çalışmalar için bkz. Komisyon, Kur'an Yolu, I, 449, Hayrettin Karaman, *Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi*, İslâmî Araştırmalar, Ankara, 1991; Nihat Dalgın, "Kadın ve Erkeğin Şahitliği İle İlgili Nasıldaki Düzenlemenin İslâm Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. 5, sayı: 1, Samsun, 2005.

⁶⁵ *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, I, 784.

⁶⁶ <http://www.diyaret.gov.tr/dinileriyuksekkurulu/Sayfalar/KadinlarinSahit.aspx>

Şahitlerin cinsiyeti konusundaki bu bilgilerden hareketle gerek şahitlerin adalet vasfı, gerekse şahitlerin cinsiyeti konusunda İslâm Hukuku'nda farklı yaklaşımların olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla yazılı belgeler üzerinde kaydı yapılan bir akde şahısların sırf kadın olmaları veya erkek olsalar bile fasık olarak nitelendirilmeleri sebebiyle tanık olamayacakları konusundaki değerlendirmelerde İslam Hukuku'nda yer alan bu ihtilaflar da dikkate alınmalıdır.

2. Velinin Varlığı Açısından Resmi Nikah ve İmam Nikahı

Yürürlükteki Medeni Hukuk'ta kısıtlılar ve on yedi yaşını doldurmamış erkek veya kadının evliliklerinde yasal temsilcinin izni aranır. Bunun dışındaki evliliklerde velinin izni gerekli görülmemiştir.⁶⁷ İslâm Hukuku'nda ise, evlilikte velayet, üzerinde tartışılan önemli meselelerden biri olmuştur. Özellikle kadınların, velisinin izni olmadan evlenemeyeceği görüşü çoğunluk tarafından dile getirilmiştir. İki hukuk sistemi arasındaki bu farklılık sebebiyle resmi nikah akdeden kişiler aynı zamanda dini nikah olarak isimlendirdikleri nikah akdiyle de evliliklerini akdetmeye yönelmektedirler. Bu sebeple evlilik akdinde yasal temsilcinin izninin gerekliliği ile ilgili olarak İslâm Hukuk ekollerinde oluşan hükümlere ve değerlendirmelere yer vermek konumuz açısından önem arz etmektedir.

Hanefî mezhebinde benimsenen görüşe göre,⁶⁸ hür, akıl, bâliğ kızlar ile dul kadınlar üzerinde velinin herhangi bir yetkisi yoktur. Ancak akdin geçerliliği için mehrin emsallerinden aşağı olmaması ve taraflar arasında denklik olması şart koşulmuştur. Aksi halde veliler kadın doğum yapmadıkça veya hamileliği açığa çıkmadıkça evliliğe itiraz edebilirler. Bu görüşte olanlar, fikirlerini bazı ayet ve hadislerle temellendirmeye çalışırlar. Örneğin, *“Bundan sonra kadını boşarsa, kadın başka birisiyle evlenmedikçe bir daha kendisine helal olmaz”*⁶⁹; *“İçinizden ölenlerin bırakmış olduğu eşler kendi kendilerine dört ay on gün beklerler; müddetleri sona erdiğinde, onların kendi haklarında uygun şekilde yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur”*⁷⁰ ve *“Peygamber nikahlanmayı*

⁶⁷ *Türk Medeni Kanunu*, Mad. 126, 127, 128. Hâkim, haklı sebep olmaksızın evlenmeye izin vermeyen yasal temsilciyi dinledikten sonra, bu konuda başvuran küçük veya kısıtlının evlenmesine de izin verebilir

⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 11.

⁶⁹ Bakara, 2/230.

⁷⁰ Bakara, 2/234.

dilediği takdirde müminlerden ayrı, sırf sana mahsus olmak üzere kendisinin mehrini Peygambere hibe eden mümin kadını almanı helal kılmışızdır".⁷¹ Bu ayetlerde nikah fiilinin kadınlara izafe edilmiş olması nikah akdinde yetkilerinin olduğuna işaret etmektedir. Şayet kadınların bu konuda bir yetkisi olmasaydı, nikah fiili kadına değil, velilerine izafe edilirdi.

Hz. Peygamber'den nakledilen "Velinin dul kadın konusunda bir yetkisi yoktur. Bekar kız evlendirilirken izin alınır... İzni ise susmasıdır"⁷² gibi rivayetler ile, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Ümmü Seleme ile evliliğinin⁷³ nikah akdinde karar verme yetkisinin kadına verildiğinin, velinin bu konuda bir yetkisinin söz konusu olmadığını delilleri olarak kabul edilir⁷⁴.

Hz. Aişe'den rivayet edilen şu haber de bu görüşün delilleri arasında gösterilir; "Ensardan Hizam kızı Hansa, Hz. Aişe'ye gelip, "Babam aile şerefini artırmak için beni kardeşinin oğluya evlendirdi. Oysa ben bu evliliği istemiyorum" dedi. Hz. Aişe ona Allah Resulü gelinceye kadar beklemesini söyledi. Hz. Peygamber (s.a.s.) gelince Aişe (r.ah.) durumu kendisine anlattı. O da kızın babasını çağırdı ve onun yanında kıza tercih hakkı verdi. Bunun üzerine o da, "Ben babamın akdettiği nikahı kabul ettim. Fakat böyle davranmakla, kadınlara, babalarının evlilikte böyle bir yetkisinin bulunmadığını bildirmek istedim"⁷⁵ şeklindeki rivayet de bu görüşün delilleri arasında gösterilmektedir.⁷⁶ Bütün bu rivayetler, evlilik konusunda kızların söz hakkına sahip oldukları ve mutlaka rızalarının alınması gerektiğine açıkça delalet etmektedir.

Nikah akdinde velinin iznini zorunlu gören Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî ve Hanefîlerden Ebû Yusuf'tan oluşan çoğunluk da "Allah'a ortak koşup inkâr içinde bulunan erkeklerle imân edinceye kadar Müslüman kadınları

⁷¹ Ahzab, 33/50.

⁷² Buhârî, Nikah, 41; Nesâî, Nikah, 31; Ebû Dâvûd, Nikah 25; İbn Mâce, Nikah, 11.

⁷³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 295. Hz. Peygamber (s.a.s.), Ümmü Selemeye evlilik teklifinde bulunmuş. Ümmü Selemenin velilerimden şu an burada kimse yok sözü üzerine de Hz. Peygamber " velilerinden bu evliliği hoş karşılamayacak kimse yok" cevabını vererek evliliği gerçekleştirmiştir.

⁷⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 12.

⁷⁵ Buhârî, Nikah, 42; Ebû Dâvûd, Nikah, 25; Tirmizî, Nikah, 18; Nesâî, Nikah, 35.

⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 12; K.âsânî, *Bedaiü's-sanai'*, II, 247; Merğînânî, Ebü'l-Hasan Burhânüddin Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübedî*, I, Daru İhyai't-turasi'l-Arabi, Beyrut ty., 196.

*evlendirmeyin.*⁷⁷”, “Kadınları boşadıığımızda, müddetleri sona ermişse, birbirleriyle güzellikle anlaşmışlarsa kocaları ile evlenmelerine engel olmayın⁷⁸ ve “İçinizden bekarları evlendirin”...⁷⁹ ayetleriyle görüşlerini temellendirmektedirler.⁸⁰ Çünkü bu anlayışa göre, söz konusu ayetlerdeki hitap velilere aittir. Dolayısıyla da evlilik akdinde veli izninin zorunlu olduğu belirtilmiştir.⁸¹

Bununla birlikte “mü’min kadınları müşriklerle evlendirmeyin” ayeti ile ilgili olarak İbn Rüşd (595/1198), ayetin muhatabının bütün Müslümanlar olduğunu kabul etmenin daha isabetli olacağını söylemiştir.⁸² Konuyla ilgili delil gösterilen diğer ayetlerinde hitabının sadece velilere değil de bütün Müslümanlara yönelik olması şeklinde değerlendirilmesi mümkündür.⁸³

---

⁷⁷ Bakara, 2/221. İbn Rüşd (595/1198) ayetin muhatabının bütün Müslümanlar olduğunu kabul etmenin daha isabetli olacağını söylemiştir. Bkz. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, III, 37.

⁷⁸ Bakara, 2/232. Bu ayetteki engel olmayın hitabının kime yönelik olduğu konusunda farklı görüşler yer almaktadır. Nüzul sebebinden hareketle velilere ait olduğunu söyleyenler olduğu gibi, dirayet açısından kocalara ait olması gerektiğini savunanlarda vardır. Bir üçüncü anlayışta hitabın yalnız kocalara veya velilere ait olmayıp bütün ümmete yönelik olmasıdır ki böylece boşama, "hukukullahı", toplumdaki bir kaç kişinin yaptığı, toplumun tümüne nisbet edilmiş olur. Bu şekilde bir isnat, gerek Arapların sözlerinde ve gerekse Kur'an'da yaygın ve pek çoktur. Dolayısıyla bu ayetler nikah akdinde velinin gerekliliğini ispata yeterli değildir. Diğer bir ifadeyle, bu ayetlerden hareketle velinin izninin nikah akdinin şartları arasında sayılması mümkün gözükmemektedir. Ayrıca ayetten velilerin evlilik akdinde söz sahibi oldukları anlaşılacağı gibi, kadınların evlilik isteklerini engellemeye velilerinin yetkilerinin bulunmadığını ve bunun yetkiye dayanmayan bir tasarruf olduğunu da anlamak mümkündür. Ayetle ilgili değerlendirmeler için bkz. Fahrüddin er-Râzi, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-gayb*, VI, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1420, 455; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, III, 37, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, Ankara 1995, 88; Saffet Köse, “İslâm Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2, Konya, 2003, s. 111.

⁷⁹ Nur, 24/32.

⁸⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, V, 14, 15; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, VII, 7.

⁸¹ Şâfiî, *el-Ümm*, V, 14, 15; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, VII, 7.

⁸² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, III, 37.

⁸³ Konuyla ilgili benzer değerlendirme için bkz. Saffet Köse, “İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet”, s. 112.

Nikah akdinde veli iznini gerekli görenlerin dayanaklarından olan “*Velisinin izni olmadan evlenen kadının nikahı batıldır*”⁸⁴ şeklindeki rivayetle amel etmek Hanefî mezhebinde uygun görülmemiştir. Çünkü ravilerden Zührî, velisiz evlenmenin caiz olduğunu savunarak kendisine atfedilen rivayetten haberi olmadığını söylemiştir. Ayrıca Hz. Aişe de kardeşi Abdurrahman’ın kızını babasının yokluğunda evlendirerek rivayet ettiği hadise muhalif davranmıştır.⁸⁵

Nikah akdinde veli iznini zorunlu olarak kabul edenlerin dayanakları arasında yer alan diğer bir rivayet ise “*Velisiz nikah olmaz*”⁸⁶ hadisidir. Bu hadisin sıhhati ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Cumhura göre Hz. Aişe, İbn Abbas ve Ebû Musa’nın rivayet ettiği bu hadis sahihtir. Ancak Hanefîler hadisin sıhhati konusunda şüphenin bulunduğu söylemişlerdir. Rivayet zincirindeki Huccac b. Ertâ adlı ravinin rivayetlerinin zayıf olduğu, Ebû ishak’ın tedlisi ile meşhur olduğu ve bu tarikin mürsel olduğu iddia edilmiştir.⁸⁷

Nikah akdinde veli iznini gerekli görenlerin dayanaklarından olan rivayetlerle ilgili, gerek sübut gerekse delalet açısından farklı görüşler olduğu görülmektedir. Bu farklılıkları da göz önüne alarak bu konuda bir değerlendirme yapmak daha ihtiyatlı olacaktır.

Kur’ân-ı Kerim’de evlilik akdi “sağlam bir teminat” (mîsâğan galîzâ) olarak tanımlanmıştır.⁸⁸ Bu ağır sorumluluk paylaşıldıkça hafifleyecek ve ortaya çıkacak problemlerin çözümü bu paylaşımın paralel olarak kolaylaşacaktır. Bu açıdan bakıldığında evlilik akdinde velinin ayrı bir yeri bulunduğu inkar edilemez. Çünkü veli, velisi olduğu kızın menfaatini koruyan, onun problemlerini benimseyen ve bunu kendi sorunları ile eşdeğer tutan bir konumda bulunmaktadır. Veli bu yetkisini kızın haklarını muhafazanın ötesinde başka amaçlar için

⁸⁴ Ebû Dâvûd, Nikah, 19; İbn Mâce, Nikah, 15.

⁸⁵ Serahsî, *el-Mebcut*, V, 12. Hanefîlerin bu iddiasına karşılık olarak Zührînin rivayet ettiği hadisi unutmış olmasının hadisin sıhhatine zarar vermeyeceği, çünkü unutkanlığın insanlık tabiatının gereği olduğunu ve seneddeki raviler sika olduğuna göre hadisin sahih kabul edilmesi gerektiği söylenmiştir. (İbn Kudâme, *el-Mugnî*, VII, 7.)

⁸⁶ Ebû Dâvûd, Nikah, 19; İbn Mâce, Nikah, 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 66.

⁸⁷ Söz konusu rivayetin sıhhati ile ilgili görüşler için bkz. San’ânî, *Sübülü’s-selam şerhu Bulugü’l-meram*, Daru’l-Hadis, Kahire, 1994, II, 173; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, VII, 7; Şevkânî, *Neylü’l-Evtar*, VI, Daru’l-Hadis, Kahire, 1953, 142.

⁸⁸ Nisa, 4/21.

kullanmamalıdır. Kızın evlilikle ilgili düşüncesinin veli tarafından göz ardı edilmesi gibi bir yetki suiistimalinin olmaması gerekir. Bu noktada kızın dengi ile ve emsal mehri ile evlenmesi asıldır. Bu hem kızın, hem velilerin, hem de akraba kızların haklarını korumaktadır. Böyle bir evlilikte Hanefiler velinin iznine gerek görmezlerken⁸⁹ diğer mezheplerde ise böyle bir evliliğe veli izin vermediğinde yetkisini suiistimal etmiş olacağından kızı sıradaki veli evlendirecektir.⁹⁰ Bu durumda anlaşmazlık çıktığında kızın dengi ve emsal mehri ile evlenmesi velinin haklarını koruma açısından yeterli olacağından kızın tercihi esas alınmalı, yetkinin diğer veliye geçmesi gibi bir formalitenin aile içi çekişmeleri beraberinde getirebileceği de düşünülerek velinin velayeti sona ermiş olmalıdır. Bir ömür geçireceği eşini seçme konusundaki karar ya da izin elbette sadece velinin elinde olmamalıdır. Mutlu ve kalıcı bir evlilik yapabileceklerine inanan denk adayların önündeki engeller kaldırılmalıdır. Fakat ileride doğabilecek problemlerin kabulü ve kızın kendi başına kalmasını önleme açısından evlilikten aile ve toplum haberdar olmalıdır.⁹¹

3. Mehrin Belirlenmesi Açısından Resmi Nikah ve İmam Nikahı

Toplum içerisinde resmi nikah akdedilirken mehir belirlenmediği için İslâm hukuku açısından nikahlarının sahih olmayacağı algısının hâkim olması, kişileri imam nikahına yöneltmektedir.

Mehir, nikah akdinin sonucu olarak kadının kocasına ödemek zorunda olduğu para veya maldır.⁹² Mehrin meşruiyetiyle ilgili olarak Kur'anda çok sayıda ayet bulunmaktadır.

"Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile verin."⁹³; "...Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla (mehirlerini vererek) istemeniz size helal kılındı... Onlara kararlaştırılmış olan mehirlerini verin..."⁹⁴

Mehrin meşruiyetine sünnette de birçok delil mevcuttur. Sehl b. Sa'd'ın rivayetine göre Rasulullah (s.a.s.)'e bir kadın (Hüveyle bint Hâkim) gelerek kendisiyle evlenmesini talep etmiştir. Rasulullah (s.a.s.) bunu kabul etmeyince orada bulunanlardan birisi Hz. Peygamberden,

⁸⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, V, 12.

⁹⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, V, 14, 15; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, VII, 7.

⁹¹ Saffet Köse, "İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet", s. 112.

⁹² M. Akif Aydın, "Mehir", *DİA*, c. 28, Ankara, 2003.

⁹³ Nisa, 4/4.

⁹⁴ Nisa, 4/24.

gelen kadını kendisine nikâhlanmasını ister. Hz. Peygamber mehir olarak verebileceği bir şeyin olup olmadığını sorunca cevaben bir şeyinin olmadığını söyler. Hz. Peygamber bu kişiyi verebileceği bir mal araması için evine gönderir. Adam geri dönerek yine bir şey bulamadığını söyleyince Hz. Peygamber: *"demir bir yüzük bile olsa bul ve getir"* buyurur. Bunun üzerine tekrar aramaya giden sahabe yine hiçbir şey bulamayarak geri döner ve *"Demirden bir yüzük dahi bulamadım. Ancak benim elbisem var, yarısı onun olsun "* der. Bunun üzerine Hz. Peygamber *"O kadın senin elbiseni ne yapısın... Sen giyinsen ona bir şey kalmaz, o giyirse sana bir şey kalmaz "* buyurur. Bunun üzerine adam uzun bir süre oturur ve sonra kalkar. Onun kalktığını gören Rasulullah (s.a.s.) onu çağırmasını ister ve geri geldiğinde ona *"senin Kur' an'dan bildiğin ne var? "* diyerek sorar. Bunun üzerine o sahabe bildiği sureleri söyler. Rasulullah (s.a.s.) da bildiği kadarını o kadına öğretmesi karşılığında ikisini evlendirir.⁹⁵

Mehrin kadına verilmek üzere erkeğe vacip olması hususunda ittifak vardır. Ancak mehir akdin unsur ya da şartlarından değildir. Cumhura göre, mehrin nikah esnasında zikredilmemesi veya unutulması ya da kasten terkedilmesinin nikah akdinin sıhhatine engel olmaz.⁹⁶ Bu görüşe delil olarak şu ayet gösterilmektedir. *"Nikahtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunluğu yoktur. Bu durumda onlara müt'a (hediye cinsinden bir şeyler) verin. Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir. Münasip bir müt'a vermek iyiler için bir borçtur".*⁹⁷ Allah Teala, mehir tespit edilmeden ve zifaf vaki olmadan önce meydana gelen boşanmaya mehir sorumluluğu yüklememektedir. Bu da mehrin, nikah akdinin şart ve rükünleri arasında olmadığını göstermektedir.

Sonuç

Buraya kadarki bilgilerden hareketle dini birtakım gerekçeler öne sürerek insanların resmi nikahı tek başına yeterli görmemeleri konusunu şu şekilde değerlendirebiliriz.

Kur'an ve sünnet verileri değerlendirildiğinde, evlilikle ilgili öngörülen manevi mükafatlar, dinin bu konudaki hedeflerinin

⁹⁵ Buhari, Nikah, 50.

⁹⁶ Kâsânî, *Bedaiü's-sanai'*, II, 274; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, VII, 210; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 462, İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, 43.

⁹⁷ Bakara, 2/236.

gerçekleştirilmesi ve sürdürülmesine yöneliktir. Diğer bir ifadeyle, ibadet niteliği nikahın akdedilme biçiminde değil, fonksiyonundadır.

Yürürlükteki Medeni Kanunun nikah için gerekli kıldığı unsurlar ile imam nikahı olarak isimlendirilen nikah akdinin unsurları arasında farklılıklar olduğu gerekçesiyle, resmi nikahla hayatlarını birleştiren çiftlerin yaptıkları akdin dini açıdan eksik kaldığını iddia etmenin doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Zira gerek şahitlerin adalet vasfına sahip olmaları konusunda, gerekse şahitlerin cinsiyeti konusunda İslâm Hukuku'nda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Dolayısıyla Mer'i Hukuk'a göre yapılan evlilik akitlerini değerlendirirken bu farklılıklara da yer vermemiz daha ihtiyatlı olacaktır.

Kur'ân-ı Kerim'de "sağlam bir teminat" olarak tanımlanan evliliğin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi taraflar kadar yakınlarıyla da alakalıdır. Bu nedenle velilerin akit esnasında ve sonrasında desteği çok önemlidir. Bu açıdan bakıldığında evlilik akdinde velinin ayrı bir yeri bulunduğu inkar edilemez. Çünkü veli, velisi olduğu kızın menfaatini koruyan, onun problemlerini benimseyen ve bunu kendi sorunları ile eşdeğer tutan bir konumda bulunmaktadır. Veli bu yetkisini kızın haklarını muhafazanın ötesinde başka amaçlar için kullanmamalıdır. Kızın evlilikle ilgili düşüncesinin veli tarafından göz ardı edilmesi gibi bir yetki suiistimalinin olmaması gerekir. Bu noktada kızın dengi ile ve emsal mehri ile evlenmesi asıldır. Bu hem kızın, hem velilerin, hem de akraba kızların haklarını korumaktadır. Evlilik yapacak kız mehir ve denklik hususundaki sorumluluğu yerine getirdiğinde veli izni konusundaki problem de çözülmüş olacaktır. Bununla birlikte Mer'i Hukuk'un kanuni düzenlemelerinde bu hususun değerlendirilmesi sorunun aşılmasına katkı sağlayacaktır.

İslâm'ın erkeklere verdiği birden fazla evlilik yapma hakkının Medeni Kanun'ca yasaklanması gerekçesiyle imam nikahını zorunlu görmeyi de doğru bulmuyoruz. Devlet başkanı birden fazla evlilik ruhsatının hukuki ölçüler içerisinde yerine getirilmesi konusunda gerekli düzenlemeleri yapmakla görevlidir. Hukuki düzenlemelere rağmen, bu tür evliliklerde, eşlere zaman ayırma, barınma, yeme içme, giyim gibi aslî ihtiyaçlarını giderme noktasında hak ve hukukun ihlal edilmesi gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıktığında devlet, hakkın kötüye kullanılması nedeniyle veya şer'î siyaset gereği birden fazla evlilik ruhsatını askıya alabilir. Zira devlet, şahısların haklarını kullanırken

adaletten ayrıldıklarını ve verilen hakları bir başkasına zarar vermek amacıyla kullandıklarını tespit ettiğinde söz konusu hakların kullanımını yasaklayarak, onlara bu kapıyı kapayabilir ve hakların kullanımı ile ilgili yeni düzenlemeler getirebileceği gibi, bu hakların kullanılmasını kendi yetkisine de alabilir.

Hız. Peygamber (s.a.s.)'in hüлле ve mut'a'yı haram olarak vasıflandırıp yasakladığı gibi, evlilik akdinin ortaya çıkardığı sonuçları yerine getirmekten kaçınan, evliliğin maksad ve ilkelerine uygun bir aile kurmaktan öte sadece şehvi arzuları tatmin etme gayesinde olan her türlü birlikteliğin hukukî niteliği tartışılmalıdır.

Kaynakça

- Abdurrahman Tâc, *es-Siyasetü's-Şeriyeye ve Fıkhu'l-İslâm*, Şeriketü'l-İlanati's-Şarkıyye, Beyrut, 1986.
- Abdurrezzak, Hemmam b. Nafi, *el-Musannef*, Mektebetü'l-İslâmi, Beyrut, 1988.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Şeybani, *el-Müsned*, Dârü'l-Hadis, Kahire, 1995.
- Aydın, M. Akif, "Mehir", DİA, c. 28, Ankara, 2003.
- Babertî, Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed, *İnâye fi şerhi'l-hidaye*, Darü'l-Kütübi'l-ilmıyye, Beyrut, ty.
- Beydâvî, Ebû Saîd Nasırüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-Tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1418.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Cin, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1988.
- Cüendi, Ebü'l-Mevedde Ziyaeddin Sidi Halil b. İshak b. Musa, *Muhtasarü'l-allâme Halil fi fıkhi'l-İmam Mâlik*, Daru'l-Hadis, Kahire, 2005.
- Çakın, Kamil, "Kadınlarla İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi", *Dini Araştırmalar Dergisi*, c. 1, sayı:1, Ankara, 1998.
- Dalgın, Nihat, "Kadın ve Erkeğin Şahitliği İle İlgili Naslardaki Düzenlemenin İslâm Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. 5, sayı: 1, Samsun, 2005.

- _____, "Aile Kurumunun Nikah Aşamasıyla İlgili Fıkhî Sorunları", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 13, Konya, 2009.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Es'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Fahrüddin Er-Râzi, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1420.
- Güler, Zekeriya, Kadın Akıl ve Din Bakımından Eksik midir? *Mehir Dergisi*, sayı: 2, Konya, 1998.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâmda Devlet İdaresi*, (terc. Kemal Kuşçu), Nur Dağıtım, Ankara, 1979.
- İbn Abidin, Muhammed Alâüddin, *Reddü'l-Muhtar*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1992.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *el-Muhallâ*, Daru'l-Fikr, Beyrut, ty.
- İbnü'l-Hümam, Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid, *Fethu'l-Kadîr*, el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, Beyrut, 1317.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn, Muhammed b. Ebi Bekr, *İ'lâmü'l-muvakkî'in*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed, *el-Mugnî*, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire, ty.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahim, *el-Esbâh ve'n-nezâ'ir*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Daru'l-hadis, Kahire, 2004.
- Jaschke, Gotthard, "Türkiyede İmam Nikahı", (terc. Ahmet MUMCU), *Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay Hatırasına Armağan*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1964.
- Kalisi, Ali Ahmed, *Ahkâmü'l-üsre fi's-şeriatî'l-İslâmiyye*, Mektebetü'l-Cili'l-Cedid, San'a, 1993.
- Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- _____, "İslâmın Getirdiği Aile Anlayışı", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1992.
- _____, "Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi", *İslâmi Araştırmalar*, Ankara, 1991.

- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed, *Bedaiü's-sanai' fî tertibi's-şerai'*, Darü'l-Kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 1986.
- Keleş, Ekrem, "Dini "Nikah Adı Altında Yapılan Gayr-ı Resmi Nikah Akdinin Tahkim Yoluyla Sona Erdirilmesi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 3, Konya, 2004.
- Köksal, İsmail, "Uygulamadaki Resmî ve Dinî Nikahların Fıkhî Yönü", *Bilimname*, sayı: XVI, yıl. 2009.
- Köse, Saffet, "İslâm Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2, Konya, 2003.
- _____, "Hülle", *DİA*, c. 18, İstanbul, 1998.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, Kahire, 1372.
- Mergînânî, Ebü'l-Hasan Burhânüddin Ali b. Ebû Bekr, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, Daru İhyai't-turasi'l-Arabi, Beyrut, ty.
- Mevdudî, *İslâm'da Hükümet*, (terc. Ali Genceli), Hilal Yayınları, Ankara, ty.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1996.
- Muhammed Şerif, Abdüsselam, *Nazariyetü's-Siyaseti'sheriyyeti*, Câmîatu Karyunus, Bingazi, ty.
- Müslim b. Haccâc, Ebü'l-Hüseyn el-Kuseyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Necîb el-Mutî'î, *Tekmiletü'l-Mecmû'* (Nevevî el-Mecmû' ile birlikte XIII-XX), Beyrut, ty.
- Nesâî, Ebû Abdirrahman b, Suayb, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyiddin b. Seref, *Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, ty.
- San'ânî, Muhammed b. İsmail, *Sübülü's-selam şerhu Bulugü'l-meram*, Daru'l-Hadis, Kahire, 1994.
- Sahnun, Abdüsselam b. Saîd Tenuhi, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut, 1994.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl, *el-Mebsût*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1402.
- Sindî, Ebü'l-Hasan Nureddin Muhammed b. Abdülhadi *Hâşiyetü- İbn Ma'ce*, Daru'l-Fikr, Beyrut, ty.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs, *el-Ümm*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1983.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali, *Neylü'l-evtâr serhu Münteka'lâhbâr, Daru'l-Hadis*, Mısır, 1357.

Şirâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf, *el-Mühezzeb, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut, ty.

Şirbînî, Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed, *Mugni'l-muhtac ila ma'rifeti meâni'l-Minhâc*, Beyrut, 1994.

Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.